

Лідерство як чинник ефективності спортивно-ігрової діяльності збірних чоловічих студентських команд з баскетболу

Андрюшина Л.Л., Іващенко О.О.

Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту

Анотація:

Метою роботи є розширення даних про поєднання психологічної, фізичної та спортивної підготовленості спортсменів з ігрових видів спорту у навчально-тренувальному процесі в умовах навчання у вищих навчальних закладах. В дослідженні приймали участь 24 спортсмена, юнаки 18 – 21 років, різної кваліфікації (КМС – 9 чол.; I розряд – 12 чол.; II розряд – 3 чол.). Доведено, що ефективність спортивно-ігрової діяльності з ігрових видів спорту буде тоді продуктивна, коли є перехід у стосунках між лідируючими та відомими гравцями від «суб'єкт – об'єктних» до «суб'єкт – суб'єктних». Визначено, що головною передумовою досягнення ефективності змагальної діяльності є випереджальне виявлення та формування лідерської поведінки у гравців збірних команд з ігрових видів спорту, де лідерство є поведінковий процес взаємодії на окремих осіб або команди з метою досягнення встановленої мети.

Андрюшина Л.Л., Іващенко Е.А. Лідерство как фактор эффективности спортивно-игровой деятельности сборных мужских студенческих команд с баскетбола. Целью работы является расширение данных об объединении психологической, физической и спортивной подготовки спортсменов игровых видов спорта в учебно-тренировочном процессе при обучении в высших учебных заведениях. В исследовании принимали участие 24 спортсмена, юноши 18 – 21 лет, разной квалификации (КМС – 9 чел., I разряд – 12 чел., II разряд – 3 чел.). Доказано, что эффективность спортивно-игровой деятельности в игровых видах спорта будет тогда продуктивна, когда существует переход в отношениях между лидирующими и ведомыми игроками от «субъект – объективных» к «субъект – субъективных». Определено, что главным условием достижения эффективности соревновательной деятельности является опережающее выявление и формирование лидерского поведения у игроков сборных команд с игровых видов спорта, где лидерство является поведенческий процесс взаимодействия на отдельных игроков или команды для достижения установленной цели.

Andryushina L.L., Ivaschenko O.A. Leadership as factor of men's student basketball team sports and games activities efficiency. The main goal of study is extension of information about combining psychological, athlete's physical and sports fitness qualification in playing sports in training process while studying in university. This study took place on 24 athletes, boys 18 – 21 years of different skills (the candidate for the master of sports – 9, first-class sportsman – 12, second-class sportsman – 3). It is proved that the effectiveness of sports and gaming activities in team sports will then be productive when there be a switch in the relationship from the "subject – object" to "subject-subjective". It was determined that the main precondition for the effectiveness of competitive activity is before head identification and formation of leadership behavior in teams players of team sports, where leadership is behavioral interaction process for individuals or teams to achieve established goals.

Ключові слова:

особистість, лідерство, спілкування, змагання, ефективність, взаємодія.

личность, лидерство, общение, соревнование, эффективность, взаимодействие.

personality, leadership, communication, competition, efficiency, interaction.

Вступ.

Спортивна діяльність студентських команд носить колективний характер та протікає при участі всіх гравців та тренера. На формування психологічного клімату між гравцями в студентських командах з ігрових видів спорту впливають об'єктивні та суб'єктивні фактори, а також роль соціально-психологічних факторів. Одним з таких факторів є лідерство, психологічна сумісність міжособистісні відносини в діадах, адекватність самооцінки в команді [6, 7]. Тренерам-викладачам важко орієнтуватись в складних соціально-психологічних проблемах, які виникають в процесі підготовки команди та особливо в процесі змагальної боротьби.

Змагальна діяльність в ігрових видах спорту характеризується екстремальними умовами: безпосереднім контактом з суперником, необхідністю взаємодіяти і розуміти одне одного під час гри, жорстким лімітом часу і т.п., що пред'являє високі вимоги до емоційної стійкості гравців [8]. Ігрова ефективність включає ряд показників, загальноприйнятих в спортивних іграх: активність, результативність, взаємодія, помилки, час гри [1].

Основними факторами які визначають ефективність змагальної діяльності є:

- технічна майстерність, рівень якої залежить від об'єму вміння, раціональності технічних дій та індивідуальних особливостей виконання рухових навиків, що дає перевагу над суперниками [1].

- функціональний стан організму спортсмена, який забезпечує можливість мобілізації резервних можливостей організму та є базовим фундаментом рухової діяльності у спорті [3].
- тактика спортивної діяльності, яка базується на інтелектуальній діяльності спортсмена, що обумовлено загальними особливостями змагань: активність протидії суперника, ліміт часу на прийняття рішення, рефлексивність мислення [5].

Особливої уваги потребує питання про можливість ліній лідируючої поведінки в критичні моменти змагання, наприклад при рівному рахунку на останніх хвилинах зустрічі, мінімальному розриві, який потрібно зрівняти, мінімальної переваги, який треба утримати. В усіх цих ситуаціях лідируюча поведінка може визначатись в мобілізації всіх фізичних та волевих можливостей партнера, в межах рухової активності, в "жорсткому" утриманні гравців суперника, в скованості ініціативи декілька гравців суперника ("відтягування" їх на себе) з наданням можливості своїм партнерам для атаки, в проявленні особистої ініціативи в оборонних діях [3, 6, 8]. Тому тренер повинен враховувати, те що кожен спортсмен в своєму розвитку може володіти відповідними претензіями до визначеної ігрової ролі. Задача тренера складатиметься з того, щоб розвинути ці здібності, укомплектувавши спортивний колектив з урахуванням індивідуальних можливостей та сумісності окремих гравців.

Робота виконана у межах держбюджетної наукової теми Дніпропетровського Державного інституту

фізичної культури і спорту згідно теми 2.6. «Теоретико-медичні основи удосконалення тренувального процесу та змагальної діяльності в структурі багаторічної підготовки спортсменів» (номер державної реєстрації 0111U001168) зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2011 – 2015 рр.

Мета, завдання роботи, матеріал і методи.

Метою роботи було розробка авторської програми формування лідерських проявів спортсменів з ігрових видів спорту збірних команд вищих навчальних закладів (не фізкультурного профілю).

Методи й організація досліджень. З метою дослідження ефективності авторської програми, нами було проведено педагогічний експеримент, в якому гравці збірних команд з баскетболу, які увійшли до складу контрольної групи (КГ, $n = 12$) займалися за загальноприйнятою програмою навчально-тренувального процесу, а гравці збірної команди з баскетболу основної групи (ОГ, $n = 12$) займалися за запропонованою авторською програмою відповідно. Дослідження проводилось в вищих навчальних закладах м. Дніпропетровська. Обстеження проводилось на початку та наприкінці навчального року. В дослідженні використовувались методи вивчення, аналізу і узагальнення спеціальної науково-методичної літератури та документальних матеріалів, педагогічні методи досліджень, психодіагностичні методи досліджень, соціометричний метод досліджень, контролюючий метод спостереження, методи математичної статистики.

Результати дослідження.

На рисунку 1. представлена структура та зміст авторської програми, яку ми впровадили в педагогічний експеримент. Про ефективність лідерства судять по об'єктивному показнику – результату, продукту спортивної діяльності. Вплив лідерської поведінки в змагальній діяльності відбувається через обмін інформацією, в середині команди, який обов'язково припускає вплив на поведінку партнерів. Комунікативний вплив, який тут виникає, є психологічна взаємодія одного учасника комунікативного процесу на другого з метою зміни його поведінки, або уявлень. Ефективність комунікацій вимірюється саме тим, наскільки вдалий вплив. Виявлення ефективності змагальної діяльності від переважаючого типу поведінки в команді в процесі змагальної боротьби відбувається за рахунок продуктивного та зменшення не продуктивного спілкування. Пропонована авторської програми має на меті вирішення ряду завдань, серед яких основним є надання практикуючому тренеру змоги зорієнтуватися у розмаїтті існуючих програм направлених на регуляцію міжособистісних відношень в середині спортивної команди та вибрати оптимальні для даного контингенту спортсменів, в залежності від поставлених завдань та з врахуванням навчально-тренувального процесу в умовах навчання у вищих навчальних закладах.

Для підвищення рівня психофізіологічних характеристик професійно важливих якостей, в підготовці

спортсменів-гравців ми використовували ігрову терапію направлену на формування фізичних якостей та удосконалення техніко-тактичних дій, при цьому, акцентували увагу на вихованні особистісних якостей спортсменів. Такий вид специфічної спортивної ігрової діяльності є свідомою діяльністю, яка направлена на досягнення поставленої мети, що потребує проявлення спеціальних якостей спортсмена.

З метою виявлення ефективності змагальної діяльності від переважаючого типу поведінки в студентських командах з баскетболу за рахунок рішення оперативних задач, які носять вибірковий характер в зв'язку з продуктивним спілкуванням в середині групи під час змагальної боротьби, було зафіксовано та інтерпретовано результати п'яти ігор (згідно календарю змагань).

В процесі змагальної боротьби спортсмен використовує тільки ту інформацію, яка необхідна йому в даний момент та в даній ситуації. Відбувається процес фільтрації цієї інформації, виділення важливих елементів, придання їм певної значності (суттєва/несуттєва для прийняття рішення).

Аналізуючи данні представлені в табл.1 баскетболістів основної та контрольної груп, були виявлені зворотні кореляційні взаємозв'язки простої зорово-моторної реакції та орієнтуючої категорії спілкування $r = -0,66$ при $p < 0,05$ у 3 та 4 іграх, та $r = -0,64$ при $p < 0,05$, відповідно, $r_{кр} = 0,532$ при $p < 0,05$ для $n = 12$, що свідчить про інформативність даних показників.

Аналогічний зворотній кореляційний взаємозв'язок в показниках між: орієнтуючою категорією спілкування та :

- простої аудіо-моторній реакції в ОГ ($r = -0,71$; $p < 0,01$) у 2, 3, 4 та 5 грі;
- в показниках між орієнтуючою категорією спілкування та складної зорово-моторній реакції в ОГ ($r = -0,71$; $p < 0,01$) у 2, 3, 4 та 5 грі, та в КГ ($r = -0,59$; $p < 0,05$; $r = -0,89$; $p < 0,01$) у 1, 3 та 4 грі;
- в показниках між орієнтуючою категорією спілкування та часу моторній реакції в ОГ ($r = -0,71$; $p < 0,01$) у 2, 3, 4 та 5 грі.

Аналізуючи данні представлені в табл. 2 баскетболістів основної та контрольної груп, були виявлені зворотні кореляційні взаємозв'язки між стимулюючою категорією спілкування та сенсомоторними реакціями стимулюючої категорії спілкування та: – простої зорово-моторної реакції в ОГ ($r = -0,58$; $p < 0,05$; $r = -0,73$; $p < 0,01$) в 1, 3, 4 та 5 грі;

- простої аудіо-моторної реакції в ОГ ($r = -0,58$; $p < 0,05$; $r = -0,73$; $p < 0,01$) у 1, 2, 3, та 5 грі, та в КГ ($r = -0,60$; $p < 0,05$) у 2 грі;
- складної зорово-моторної реакції в ОГ ($r = -0,71$; $p < 0,01$) у 1, 2, та 3 грі та в КГ ($r = -0,60$; $p < 0,05$; $r = -0,72$; $p < 0,01$) у 1, 3 та 4 грі;
- часу моторної реакції в ОГ ($r = -0,58$; $p < 0,05$; $r = -0,73$; $p < 0,01$) у 1, 2, 3 та 5 грі.

$r_{кр} = 0,532$ при $p < 0,05$ для $n = 12$, що свідчить про інформативність даних показників.

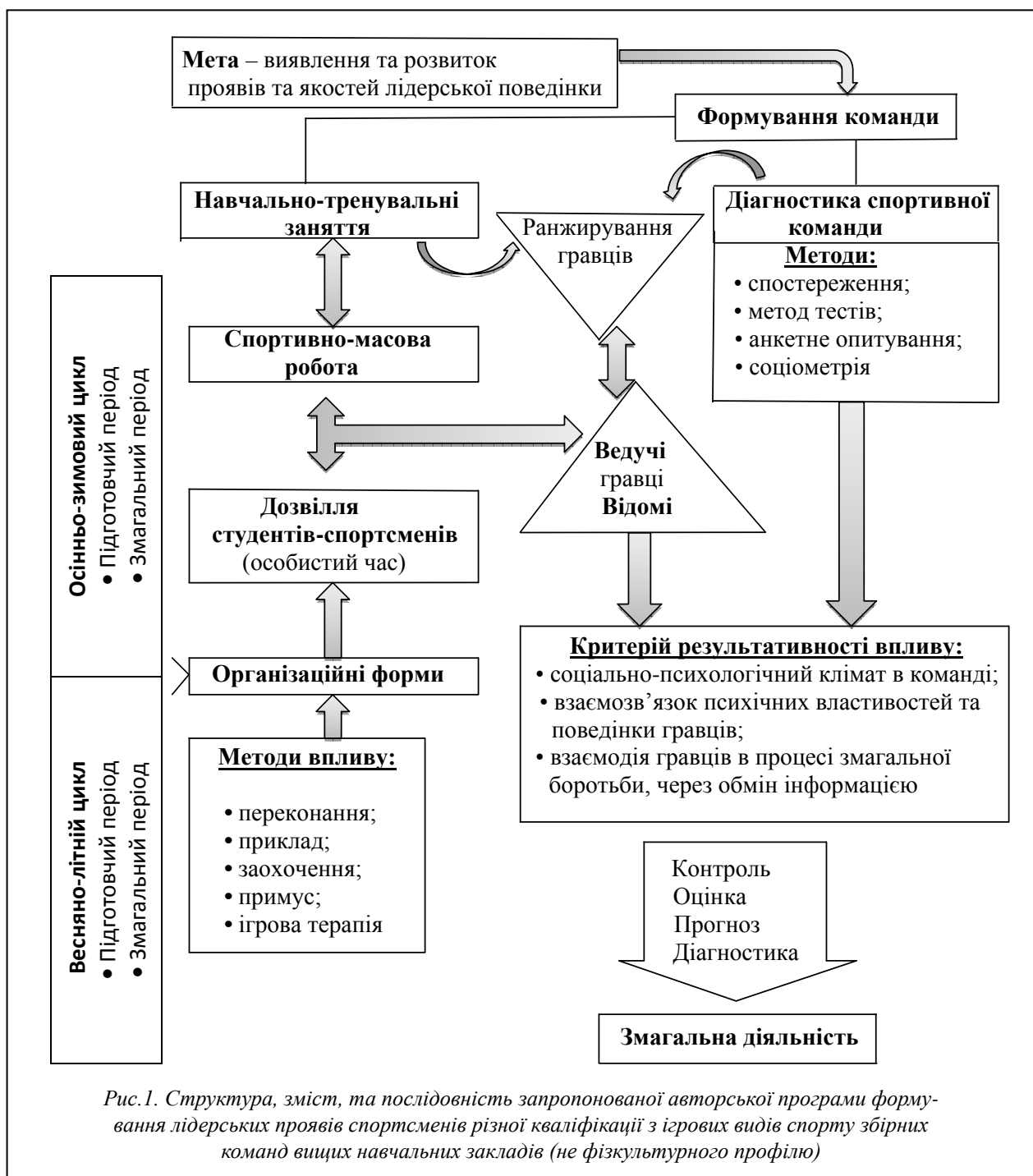

Рис.1. Структура, зміст, та послідовність запропонованої авторської програми формування лідерських проявів спортсменів різної кваліфікації з ігрових видів спорту збірних команд вищих навчальних закладів (не фізкультурного профілю)

Таблиця 1

Взаємозв'язок сенсомоторних реакцій спортсменів з спілкуванням в процесі змагальної боротьби в баскетболі (орієнтуюча категорія спілкування), n = 24

Показники		Проста зорово-моторна реакція, мс	Проста аудіо-моторна реакція, мс	Складна зорово-моторна реакція, мс	Час моторної реакції, мс
ОГ (n=12)	1 гра	-0,45	-0,48	-0,50	-0,50
	2 гра	-0,52	-0,75**	-0,71*	-0,84**
	3 гра	-0,70*	-0,82**	-0,81**	0,73**
	4 гра	-0,66*	-0,72**	-0,77**	-0,66*
	5 гра	-0,53	-0,75**	-0,75**	-0,77**
КГ (n=12)	1 гра	-0,64*	-0,26	-0,63*	-0,22
	2 гра	-0,12	-0,56	-0,57	-0,20
	3 гра	-0,42	-0,33	-0,89**	0,04
	4 гра	-0,30	-0,39	-0,59*	-0,22
	5 гра	-0,40	-0,22	-0,50	-0,11

Примітки: $r_{кр} = 0,532$ при $p < 0,05$ для $n = 12$; $r = -0,66$ при $p < 0,05$;
 $r = -0,71$ при $p < 0,01$; $r = -0,59$ при $p < 0,05$; $r = -0,89$ при $p < 0,01$.

Таблиця 2

*Взаємозв'язок сенсомоторних реакцій спортсменів з спілкуванням
в процесі змагальної боротьби в баскетболі (стимулююча категорія спілкування), n = 24*

Показники		Проста зорово-моторна реакція, мс	Проста аудіо-моторна реакція, мс	Складна зорово-моторна реакція, мс	Час моторної реакції, мс
ОГ (n=12)	1 гра	-0,75**	-0,73**	-0,67*	-0,73**
	2 гра	-0,46	-0,68*	-0,62*	-0,58*
	3 гра	-0,66*	-0,88**	-0,85**	-0,80**
	4 гра	-0,70*	-0,50	-0,55	-0,39
	5 гра	-0,69*	-0,65*	-0,54	-0,68*
КГ (n=12)	1 гра	-0,32	-0,22	-0,72**	-0,04
	2 гра	-0,42	-0,66*	-0,70*	-0,03
	3 гра	-0,09	-0,33	-0,64*	-0,25
	4 гра	-0,06	-0,46	-0,60*	-0,04
	5 гра	-0,37	-0,35	-0,57	-0,18

Примітки: $r_{кр} = 0,532$ при $p < 0,05$ для $n=12$;
 $r = -0,58$ при $p < 0,05$;
 $r = -0,73$ при $p < 0,01$;
 $r = -0,60$ при $p < 0,05$;
 $r = -0,72$ при $p < 0,01$

Таблиця 3

*Взаємозв'язок сенсомоторних реакцій спортсменів з спілкуванням
в процесі змагальної боротьби в баскетболі (оцінно-експресивна (позитивна) категорія спілкування), n = 24*

Показники		Проста зорово-моторна реакція, мс	Проста аудіо-моторна реакція, мс	Складна зорово-моторна реакція, мс	Час моторної реакції, мс
ОГ (n=12)	1 гра	-0,80**	-0,88**	-0,83**	-0,83**
	2 гра	-0,67*	-0,77**	-0,74**	-0,71**
	3 гра	-0,79**	-0,84**	-0,90**	-0,75**
	4 гра	-0,49	-0,58*	-0,55	-0,55
	5 гра	-0,64*	-0,70*	-0,75**	-0,71**
КГ (n=12)	1 гра	-0,11	-0,19	-0,41	-0,15
	2 гра	-0,23	-0,39	-0,62*	-0,01
	3 гра	-0,31	-0,04	-0,41	-0,05
	4 гра	-0,08	-0,39	-0,55	-0,07
	5 гра	-0,21	-0,28	-0,29	-0,12

Примітки: $r_{кр} = 0,532$ при $p < 0,05$ для $n=12$;
 $r = -0,58$ при $p < 0,05$;
 $r = -0,71$ при $p < 0,01$;
 $r = -0,62$ при $p < 0,05$

Таблиця 4

*Взаємозв'язок сенсомоторних реакцій спортсменів з спілкуванням
в процесі змагальної боротьби в баскетболі (оцінно-експресивна (негативна) категорія спілкування), n = 24*

Показники		Проста зорово-моторна реакція, мс	Проста аудіо-моторна реакція, мс	Складна зорово-моторна реакція, мс	Час моторної реакції, мс
ОГ (n=12)	1 гра	-0,82**	-0,49	-0,40	-0,57
	2 гра	-0,57	-0,70*	-0,64*	-0,57
	3 гра	-0,58	-0,79**	-0,88**	-0,68*
	4 гра	-0,22	-0,61*	-0,60*	-0,59*
	5 гра	-0,83**	-0,79**	-0,72**	-0,78**
КГ (n=12)	1 гра	-0,44	-0,47	-0,62*	-0,08
	2 гра	-0,12	-0,42	-0,28	-0,16
	3 гра	-0,06	-0,20	-0,62*	-0,02
	4 гра	-0,02	-0,28	-0,40	0,27
	5 гра	-0,50	-0,44	-0,83**	-0,09

Примітки: $r_{кр} = 0,532$ при $p < 0,05$ для $n=12$;
 $r = -0,59$ при $p < 0,05$;
 $r = -0,72$ при $p < 0,01$;
 $r = -0,62$ при $p < 0,05$;
 $r = -0,83$ при $p < 0,01$

Аналізуючи данні представлені в табл. 3 баскетболістів основної та контрольної груп, були виявлені зворотні кореляційні взаємозв'язки оцінно-експресивної (позитивної) категорії спілкування та: – простої зорово-моторної реакції в ОГ ($r=-0,58$; $p<0,05$; $r=-0,71$; $p<0,0$) в 1, 2, 3 та 5 іграх;

- простої аудіо-моторної реакції в ОГ ($r=-0,58$; $p<0,05$; $r=-0,71$; $p<0,01$) у 1, 2 та 3 гри;
- складної зорово-моторної реакції в ОГ ($r=-0,71$; $p<0,01$) у 1, 2, та 5 гри, та в КГ ($r=-0,62$; $p<0,05$) у 2 гри;
- часу моторної реакції в ОГ ($r=-0,58$; $p<0,05$; $r=-0,71$; $p<0,01$) у 1, 2, 3 та 5 гри.

$r_{\text{кр}}=0,532$ при $p<0,05$ для $n=12$, що свідчить про інформативність даних показників.

Аналізуючи данні представлені в табл. 4 баскетболістів основної та контрольної груп, були виявлені зворотні кореляційні взаємозв'язки оцінно-експресивної (негативної) категорії спілкування та:

- простої зорово-моторної реакції в ОГ ($r=-0,58$; $p<0,05$; $r=-0,72$; $p<0,01$) в 1 та 5 іграх;
- простої аудіо-моторної реакції в ОГ ($r=-0,59$; $p<0,05$; $r=-0,72$; $p<0,01$) у 3, 4 та 5 гри;
- складної зорово-моторної реакції в ОГ ($r=-0,59$; $p<0,05$; $r=-0,72$; $p<0,01$) у 2, 3, 4, та 5 гри, та в КГ ($r=-0,62$; $p<0,05$; $r=-0,83$; $p<0,01$) у 1, 3 та 5 гри;
- часу моторної реакції в ОГ ($r=-0,59$; $p<0,05$; $r=-0,72$; $p<0,01$) у 2, 3, 4 та 5 гри.

$r_{\text{кр}}=0,532$ при $p<0,05$ для $n=12$, що свідчить про інформативність даних показників.

Аналізуючи кореляційний взаємозв'язок сенсомоторних реакцій спортсменів-гравців з спілкуванням

в процесі змагальної боротьби з баскетболу виявлено зворотно-пропорційний взаємозв'язок. Таким чином чим більш спортсмен налаштований на реалізацію оперативної задачі, тим менш він витрачає свої дії на непродуктивне висловлювання, а концентрується на діях. Встановлено, що протягом тренувальної діяльності спостерігається зростання показника міри організації системи сприйняття та переробки інформації у спортсменів з різним рівнем психофізіологічного стану.

Висновки.

Позитивні зміни щодо формування лідерських проявів за рахунок спілкування в середині команди, в процесі тренувальної та змагальної діяльності збірних команд з баскетболу, є свідченням ефективності авторської програми, яка застосовна для розвитку психологічних та професійних якостей спортсменів-гравців. Використання ігрової методики в навчально-тренувальному процесі шляхом включення спеціалізованих рухливих ігор, які відображують ситуації спортивних ігор, обов'язково веде до оптимізації тренувального процесу.

На основі отриманих результатів намічено направлення подальших досліджень, що зводиться до постійного контролю психологічної атмосфери в чоловічих збірних командах з ігрових видів спорту (баскетболу, волейболу, міні-футболу, гандболу) в умовах навчання у вищих навчальних закладах (не фізкультурного профілю), в зв'язку з посиленою педагогічною роботою зі спортсменами-гравцями які займають різні статуси в команді.

Література:

1. Бриль М.С. Отбор в спортивных играх. М.: Физкультура и спорт, 1980, 127 с.
2. Выготский Л.С. Педагогическая психология. М.: Педагогика, 1991, 480 с.
3. Джамагаров Т.Т., Румянцева В.И. Лидерство в спорте. М.: Физкультура и спорт, 1983, С. 25–45.
4. Коробейников Г. Особенности психофизиологических состояний у спортсменов высокой квалификации. Физична культура, спорт та здоров'я нації, 2006, С. 402-407.
5. Рашел Б. Спортивная психология – ключ к спортивному совершенству. Зарубежные научные исследования. Вып. 6, 1992, С. 3-28.
6. Смоляр И. Феномен лидерства как скрытый резерв управления спортивной командой. Олімпійський спорт і спорт для всіх: проблеми здоров'я, рекреації, спортивної медицини та реабілітації: IV Міжнар. наук. конгрес. К., 2000, С. 127.
7. Платонов В.Н. Психология коллективной деятельности. Л.: ЛГУ, 1990, 184 с.
8. Шутова С.Е. Психологічні фактори, які забезпечують ефективність змагальної діяльності баскетболістів високої кваліфікації: Автореф. дис... канд. наук з фіз. вих. і спорту. К., 2000, С. 3-22.

Информация об авторах:

Андрюшина Любовь Леонидовна
veli4estvo@mail. ru

Днепропетровский государственный институт физической культуры и спорта
ул. Набережная Победы, 10, Днепропетровск, 49094, Украина.

Ивашенко Елена Александрівна
veli4estvo@mail. ru

Днепропетровский государственный институт физической культуры и спорта
ул. Набережная Победы, 10, Днепропетровск, 49094, Украина.

Поступила в редакцию 21.08.2012г.

References

1. Bril' M.S. *Otbor v sportivnykh igrakh* [Selection in sport games], Moscow, Physical culture and sport, 1980, 127 p.
2. Vygotskij L.S. *Pedagogicheskaja psikhologija* [Pedagogical psychology], Moscow, Pedagogia, 1991, 480 p.
3. Dzhamagarov T.T., Rumianceva V.I. *Liderstvo v sporte* [Leadership in sport], Moscow, Physical culture and sport, 1983, pp. 25–45.
4. Korobejnikov G. *Fizichna kul'tura, sport ta zdorov'ia naciyi* [Physical culture, sport and health of nation], 2006, pp. 402-407.
5. Rashel B. *Zarubezhnye nauchnye issledovaniia* [Foreign scientific researches], Vol. 6, 1992, pp. 3-28.
6. Smoliar I. *Olimpijs'kij sport i sport dlia vsikh: problemi zdorov'ia, reakreacii, sportivnoi medicini ta reabilitacii* [Olympic sport and sport for all: problems of health, recreation, sport medicine and rehabilitation], Kiev, 2000, pp. 127.
7. Platonov V.N. *Psikhologija kollektivnoj deiatel'nosti* [Psychology of collective activity], Lviv, LSU Publ., 1990, 184 p.
8. Shutova S.Ie. *Psikhologichni faktori, iaki zabezpechuiut' efektyvnist' zmagal'noyi diial'nosti basketbolistiv visokoyi kvalifikacii* [Psychological factors that provide an effectiveness of competitive activity of basketball players of high qualification], Cand. Diss., Kiev, 2000, pp. 3-22.

Information about the authors:

Andryushina L.L.,
veli4estvo@mail. ru

Dnepropetrovsk State Institute of Physical Culture and Sport
Victory Quay str. 10, Dnepropetrovsk, 49094, Ukraine.

Ivaschenko O.A.
veli4estvo@mail. ru

Dnepropetrovsk State Institute of Physical Culture and Sport
Victory Quay str. 10, Dnepropetrovsk, 49094, Ukraine.

Came to edition 21.08.2012.